

Kadın, Evlilik ve Sınırlar: Nazan Bekiroğlu'nun *Mücellâ* ve Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış

Women, Marriage, and Borders: A Comparative View of Nazan Bekiroğlu's *Mücellâ* and Laura Esquivel's *Like Water for Chocolate*

Fulya ÇELİK ÖZKAN¹

¹PhD in Comparative Literature,
Independent Researcher, Türkiye

ORCID: F.Ç. 0000-0003-2328-5427

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Fulya ÇELİK ÖZKAN,
Karşılaştırmalı Edebiyat, Türkiye
E-posta: fulyacelikfulya@gmail.com

Submitted: 01.11.2022

Revision Requested: 17.03.2023

Last Revision Received: 28.05.2023

Kabul/Accepted: 31.05.2023

Atıf/Citation: Celik Ozkan, F. (2023). Kadın, evlilik ve sınırlar: Nazan Bekiroğlu'nun *Mücellâ* ve Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* romanlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Litera*, 33(1), 239-260.
<https://doi.org/10.26650/LITERA2022-1197553>

ÖZ

Kadın dünyası edebiyatta pek çok açıdan ele alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Özellikle toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin temeli olarak kadın, hayatın içinden hikâyelerle bezenerek zenginleşen bir motif olarak öne çıkmaktadır. Geçmişten günümüze değişen toplum yapısı, olumlu ya da olumsuz anlamda, çoğunlukla kadına has bir statü belirlemeye eğilim göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında edebiyatta kadın motifi feminist eleştiri başta olmak üzere pek çok açıdan irdelenmiştir. Bazen birey, bazen kahraman, bazen eş, bazen anne bazen ise bir tanrıça olarak karşımıza çıkan kadın, dünya edebiyatını beslemektedir. Bu çalışmada, iki farklı kültüre ait romanlar kadın ekseninde ele alınacaktır. Nazan Bekiroğlu'nun *Mücellâ* ve Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* adlı eserleri üzerinden toplum ve anne tarafından baskılanan kadın karakterler ve bu karakterler üzerinden derinleştirilen anlatılar karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenecektir. Pek çok toplum tarafından kadına biçilen evlilik rolünü zıtlıklarıyla odak noktasına alan bu iki eser karşılaştırılırken özellikle anne-kız ilişkisi, kadına dönük toplum baskısı ve kadınların baskılara karşı geliştirdiği bireysel savunma mekanizmalarının üzerinde durulacaktır. Türk ve Meksika edebiyatlarından seçilen eserlerin karşılaştırılması sırasında bu iki kültürün ayrıştığı ve yakınlaştığı noktalar da yine kadın karakterler üzerinden sosyalist feminist edebiyat eleştirisi aracılığıyla ele alınacaktır. Anne, aşk, evlilik, çeyiz ve mutfak motiflerinin bambaşka dünyaları yansıtan edebi eserlere dönüşümü tartışılacak ve bu yönde çıkarımlar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, kadın, evlilik, *Mücellâ*, *Acı Çikolata*

ABSTRACT

Women have continued to be dealt with from different perspectives in literature. Women are at the base of the family structure and come to the fore as a motif enriched through stories knitted with the realities of life. From history to the present, the social structure tended to positively and negatively identify women's status. For this reason, women have been examined based on many aspects of literature, especially from a feminist perspective. Women are sometimes depicted as individuals, heroes, wives, mothers, or goddesses and have inspired world literature. This study will discuss

female characters through novels from different cultures. It will analyze Nazan Bekiroğlu's (2015) *Mücellâ* and Laura Esquivel's (1989) *Like Water for Chocolate* using a comparative approach to the female characters who are oppressed by society and their mothers and to the deep narratives built around these characters. These two works focus on the role of marriage that is assigned to women from different perspectives. During the comparison, the article will discuss issues such as the mother-daughter relationship, social oppression against women, and women's defense mechanisms. These two works selected from Turkish and Mexican literature will be examined with a socialist feminist literary criticism by considering the differences and similarities between these two cultures. In addition, the article will discuss how motifs such as mother, love, marriage, dowry, and kitchen create different worlds in related works and make inferences in line with this.

Keywords: Society, women, marriage, *Mücellâ*, *Like Water for Chocolate*

EXTENDED ABSTRACT

In literature, women often appear as characters who become heroes by not giving in to oppression or who try to cope with the grievances brought on by oppression. Reflections also occur on the different systematic oppressions against women in various branches of art. Marriage is one of the elements of systematic pressure on women in many cultures. Marriage, which different feminist movements oppose because it enslaves women or exploits their labor, has been desired and encouraged by patriarchal societies under all circumstances. In addition, marriage appears in literature as an element of oppression. The focal point of many narratives sometimes involves what happens within the institution of marriage, while other times it involves polygamy or the pressure of marriage with which single women struggle. The underlying reason for this oppression is essentially how women are identified with the home and how gender inequality is reproduced in this way.

When addressing marriage, which is only one of the many social pressures against women, the mother appears to usually represent this pressure within the household. Many literary works deal with the various points of conflict between a mother and daughter. Mothers' efforts to raise their daughters in line with the norms determined by society can be considered as behavior aimed at protecting the daughters. However, this effort to protect quite possibly will push individual boundaries and turn into a conflict where the girl will make no effort whatsoever to resemble her mother.

This study will discuss Nazan Bekiroğlu's (2015) *Mücellâ* from Turkish literature and Laura Esquivel's (1989) *Como Agua para Chocolate* [Like Water for Chocolate] from Mexican literature. *Mücellâ* tells the story of a woman whose life passes by while trying to meet the expectation to get married in the society in which she lives, expected especially from her mother. Meanwhile, *Like Water for Chocolate* addresses from an opposite perspective the pressure that is placed on women regarding marriage. The reader is told that Tita,

who is expected to not get married in the society in which she lives due to being the youngest daughter, is stuck between her love and what is expected of her.

This article compares these two works using a feminist literary criticism from various aspects, such as examining how geographically and culturally distant societies show a similar pressure reflex regarding single women and comparatively evaluating both works in terms of the women's efforts to develop a defense mechanism for themselves and what they have gained and their lost due to this effort.

Some crucial inferences can be made when handling these two works along the axis of society and marriage. First, both societies depicted in the works place importance on marriage and on preserving the roles assigned to women. These roles assigned are similar in the context of these two works and consist of being the person who manages the house. However, while society accepts marriage as a main duty for all women in Mücellâ, marriage is positioned as a privilege that the youngest girl can never attain in *Like Water for Chocolate*. Although social norms and traditions differ, the societies depicted in both works accept marriage as an achievement and privilege. The characters have quite different attitudes against the impositions they face about marriage. While Mücellâ seems to have accepted these impositions and adapted to society's expectations by thinking she has been maltreated, Tita enters a fight. In other words, while Mücellâ conforms to the type of woman her traditions demand, Tita opposes this and tries to break the rules by breaking the gender stereotypes imposed by society.

Tita and Mücellâ cling to life by doing their best without reacting in the limited areas of movement that are offered to them. While Mücellâ prepares a dowry for others and sees the distribution of her dowry as a sign of lost hope in marriage, the same situation manifests in Tita's extra long blanket as something that will lead to her death. In both works, the characters' skills to stand up for themselves bring them neither victory nor happiness, instead this only increases their resistance to the conditions under which they live. In this regard, their efforts that have been confined to specific patterns are far from able to bring them happiness; one can deduce that the drawn boundaries must be crossed and the surrounding walls must be demolished in order to achieve true happiness, freedom, and victory.

Mücellâ and Tita are women stuck in two different societies and in two different oppressive environments. The common theme of this literary environment is marriage.

For Mücellâ, while the demand to get married mainly comes from society and her mother, for Tita, this pressure comes from her own desire. Although the works have common points such as the limited private space and authoritarian mother figures, these women have two separate personalities and different passions.

GİRİŞ

Dünya edebiyatında kadın pek çok açıdan ele alınmıştır. Tarihsel ve toplumsal anlamda yaşanmışlıklar ve efsaneleşen anlatılar açısından kadınların rolü genellikle edebiyattaki kadın motiflerini daha ilgi çekici ve derinlikli kılmaktadır (Şeker, 2019, ss. 347-359). Bu bağlamda pek çok romanda kadın karakterlerin önemli yer tuttuğu göze çarpmaktadır. Edebiyatta kadın, genellikle baskılara boyun eğmeyerek kahramanlaşan ya da baskıların getirdiği mağduriyetlerle başa çıkmaya çalışan karakterler olarak karşımıza çıkar. Kadınlara karşı farklı sistematik baskıların çeşitli sanat dallarına yansımaları da mevcuttur (Karacan, 2016, s.1086).

Evlilik pek çok kültürde kadınlar üzerinde kurulan sistematik baskı unsurlarından biridir. Farklı feminist akımların, kadını köleleştirdiği veya emeğini sömürdüğü için karşı çıktığı evlilik, ataerkil toplumlarca her koşulda arzulanmış ve teşvik edilmiştir (Başak, 2009, s. 121). Evlilik bir baskı unsuru olarak edebiyatta da karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman evlilik kurumu içinde yaşananlar kimi zaman çok eşlilik kimi zaman ise bekâr kadının mücadele etmek zorunda kaldığı evlenme baskısı pek çok anlatının odak noktasında yer almıştır. Bu baskının temelinde yatan neden, esasen kadının ev ile özdeşleştirilmesi ve cinsiyet eşitsizliğinin bu yolla yeniden üretilmesidir (Aktaş, 2013, s. 55). Ailenin pek çok kültürde kutsanması ve toplumun sarsılmaz parçalarından biri olarak görülmesi bu baskının temel nedeni olarak öne çıksa da evliliğin kadın ve erkek arasında iki taraflı bir anlaşma olduğu çoğunlukla dikkate alınmamaktadır. Evlilikle doğrudan ve dolaylı şekilde ilişkili olan tüm baskı unsurlarının sadece kadına yöneltilmesi, toplumların genelgeçer reflekslerinden biri haline gelmiştir. Evliliğin mekânsallaştırılarak toplum nezdinde yuva, hane olarak algılanması, kadının bu mekân içinde hiyerarşik olarak altta kabul edilmesine dair toplumsal uzlaşının bir uzantısı olarak görülebilir (Çakır, 2009, s. 79). Cinsiyet eşitsizliğinin temeli olan ataerkinin toplumsallaşma sürecinde en çok eğitim, din ve edebiyat gibi alanlara başvurulur (Güneş, 2017, s. 248). İçselleştirilen bu durumu feminist açıdan ele alan eserlerde çoğunlukla anlatılmaya çalışılan, toplumların adaletsizce kadına baskı yapıyor olmasıdır.

Kadına yönelik toplum baskılarından sadece bir tanesi olan evlilik söz konusu olduğunda, bu baskının hane içindeki temsilcisi olarak genellikle anne karşımıza çıkar. Annelerin kızlarını toplumun belirlediği normlara uygun yetiştirme çabası esasen onları korumaya yönelik bir davranış olarak kabul edilebilir. Ancak bu koruma çabasının bireysel sınırları zorlaması ve bir çatışmaya dönüşmesi hatta kızın ne olursa olsun annesine benzememek için çaba sarf etmesi de oldukça olasıdır (Jung, 2015, ss. 133-

134). Anne-kız arasındaki sevgi ve güven bağı ne kadar güçlü olsa da genellikle toplum baskısından etkilenmeye ve bir rekabete dönüşmeye açıktır (Navaro, 2011, s. 75). Bu bağlamda, özellikle kadın yazarların kaleminden çıkmış edebi eserleri sadece birer kurgudan ibaret görmeyip yaşanmışlıkların yansıması ve yaşanması muhtemel olanların bir işareti olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmada, Türk edebiyatından Nazan Bekiroğlu'nun *Mücellâ* ve Meksika edebiyatından Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* adlı eserleri ele alınacaktır. *Mücellâ*, başta annesi olmak üzere içinde yaşadığı toplumun evlilik beklentisini karşılamaya çalışırken ömrü akıp giden bir kadının hikâyesini anlatır. *Acı Çikolata* ise kadının evlilikle ilgili yaşadığı baskıyı karşıt bir açıdan ele alır. En küçük kız çocuğu olduğu için yaşadığı toplumda evlenmesi kabul görmeyen Tita'nın, aşkı ile kendisinden beklenenler arasında kalışını okuyucuya aktarır. Bu iki eser, sosyalist feminist edebiyat eleştirisiyle ele alınarak karşılaştırılacaktır. Bu eleştiri, toplumsal, politik ve ekonomik yapıların edebiyat eserlerine nasıl yansıdığını; kadın karakterlerin nasıl tasvir edildiğini; cinsiyet ve sınıf eşitsizliğinin edebiyatta nasıl görünür kılındığını analiz eder. Ayrıca edebi eserlerdeki cinsiyetçi, sınıfsal ve ırksal ön yargıları; kadınların sesini ve deneyimlerini görmezden gelmeyi veya çarpıtmayı; kadınların yaratıcılığının engellenmesini ve erkeklerin egemenliğinin meşrulaştırılmasını eleştirir.

Çalışmada, coğrafi ve kültürel açıdan birbirinden uzak toplumların söz konusu bekâr bir kadın olduğunda, nasıl benzer bir baskı oluşturma refleksi gösterdiği farklı yönlerden irdelenecektir. Her iki eserde de obje haline getirilmek istenen kadınların bir savunma mekanizması geliştirmek için erkek egemen toplumlarda ortaya koydukları çaba ve bunun sonucundaki kazanımları ile kayıpları karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

1. Eserlerde Evlilik -Toplum İlişki

Ataerkil toplumların kadının evlenip evlenmemesiyle yakından ilgilenmesinin temelinde, kadının emeğini kendi çıkarları için sömürmeye dayanan anlayışlarını koruma çabası yatar. Evli ya da bekâr fark etmeksizin kadının özgürlüğü kısıtlı bir alana hapsedilir. Böylesi toplumlarda evlenip evlenmemek sadece bu sömürünün şeklini belirler. Kadının kısıtlanan özgürlüğü ekonomik açıdan bağımsızlaşmasını engellemekle kalmaz, fiziksel emeğinin ve hatta hislerinin sömürülmesine de yol açar. Bu durum ise "gelenek" kılıfına sokularak aklanmaya çalışılır.

Bu çalışmada ele alınan eserlerde de toplumlar, kadınların evlenip evlenmemesiyle yakından ilgilidir. Bu ilgi, kadın yaş aldıkça baskı ve sorgulamaya dönüşerek evin içinde anne figürüyle somutlaşır. Ancak bu baskı *Mücellâ*'da kadının bir an önce evlenmesi yönünde gerçekleşirken; *Acı Çikolata*'da en küçük kız çocuğunun evlenmeksizin ölene kadar anneye bakma yükümlülüğüyle ortaya çıkar. Bu yükümlülük sömürgeci toplumların oluşturduğu efendi-köle ilişkisinin özel alana sirayet ederek anne-kız ilişkisinde görünür olmasına yol açar. Bu sayede nesilden nesile uzanan bir sömürge zinciri oluşur.

Nazan Bekiroğlu'nun 2015 yılında yayımlanan *Mücellâ* adlı eserinin arka planında Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki Türk toplum yapısı resmedilir. İlgili dönemde yani Cumhuriyet'in ilk yıllarında henüz bugünkü haklarını tam olarak elde edememiş kadınların yer aldığı bir toplum söz konusudur. Bir diğer ifadeyle, kadının kendini kendi sesiyle ifade edebilmesi için henüz uygun bir ortam yoktur.

Eserde bir baba figürü yer almasa da erkek egemen toplum yapısının işaretleri özellikle anne Neyyire Hanım'ın söylemleriyle okuyucuya yansıtılır. Mücellâ karakterinde, toplum normlarını ve gelenekleri sorgulamaksızın koşulsuz bir kabullenme göze çarpar. Toplum beklentilerine uygun yaşamın kontrolü ise tamamen anne Neyyire Hanım'dadır. Bir de erkek çocuğu olan Neyyire Hanım'ın oğluna karşı davranışları, toplumun erkek egemen ruhuyla uyumludur. Erkek çocuk yani Mücellâ'nın abisi, toplum normlarına uyup aynı zamanda annesinin isteklerine karşı durabilirken aynı özgürlüğün Mücellâ için geçerli olmadığı son derece nettir. Mücellâ için çizilen psikolojik ve fiziksel sınırların esnemesinin tek yolu ise evlilik. Eserde resmedilen evlilik-toplum ilişkisinin kadınlara yönelik bir dayatma olarak vurgulandığını söylemek mümkündür. Mücellâ özelinde temsil edilen dönemin kadınlarının göreceli bir özgürlüğe kavuşmaları için tek çıkar yol, toplum tarafından evlilik olarak tanımlanır. Bu bağlamda evlilik, toplumun tüm kadınlarına emekleme çağlarından itibaren gösterilen bir hedeftir. Kadınların bebekliklerinden yetişkinliklerine kadar geçirdikleri tüm süreçler toplum tarafından evliliğe hazırlık gibi algılanır. Adeta bir kurbanlığın semirtilmesi gibi kadın da evlilik için yetiştirilir (Goldman, 2006, s. 25). Böylece kadının katma değeri ev içi emeğe indirgenir ve ataerkil toplumun kadın emeğini sömürmeye yönelik zincirine yeni halkalar eklenir.

Laura Esquivel devrimden onlarca yıl sonra, 1989'da yayımlanan *Acı Çikolata* adlı eserinde, annesiyle birlikte yaşayan *Tita*'nın mücadelesini Meksika'daki devrim yıllarının¹ toplum yapısını temel alarak anlatır. Diktatörlüğe karşı başkaldıran Meksika halkının Tita gibi kadınlarla ilgili toplumsal değerler açısından takındığı baskıcı tutum ironiktir çünkü baskıcı yönetime başkaldıran toplum aynı zamanda en küçük kız çocuklarına evlenmeme ve annelerine bakma zorunluluğunu dikte eder. Esquivel'in eserinde toplumdaki erkek egemenlik, anne Elena'nın söylemlerine ters şekilde yansır. Anne, her fırsatta erkeklere ihtiyaç olmadığından dem vurarak Tita üzerindeki evlenmeme baskısını kuvvetlendirir. Bu bağlamda *Acı Çikolata*'da, devrim sancıları çeken bir toplumda yaşayan ve özgürlüğü kısıtlayıcı gelenekleri kendi evinde diktatörlük yöntemlerine benzer şekilde korumaya çalışarak en küçük kızının evlenmesine engel olan anne figürü üzerinden topluma bir eleştiri getirildiği söylenebilir.

Mücellâ adlı eserde toplum normlarının, karakterlerin günlük yaşamına etkileriyle Mücellâ karakterinin bu normlara teslimiyetine dair bazı satırlar dikkat çeker:

Misafir geldiğinde kapı önünde ayakkabıları, içeride terlikleri çevirmeyi; aynı odaları, sofayı, çardağı her gün silip süpürmekten şikâyet etmemeyi, süpürürken atlıların gidip yayaların kalmasına dikkat etmeyi, çayı demliğe koyarken har vurup harman savurmamayı, terleyince sırta tülbent koymayı tez vakitte öğrendi. Kulaklının pilava, tavanın kaygana ait olduğunu, yemek yaparken yağı, tuzu el kararı, göz kararı ayarlamayı; pişirirken ateş başında yanmayı, taze fasulyenin fazla tuz kaldırmayacağını, zeytinyağlıların bir kaşık şeker atılırsa daha lezzetli olacağını, su böreği açmayı, asma yaprağından dolma sarmayı öğrendiği gibi öğrendi Mücellâ otururken derli toplu olmayı, eteklerini dizlerinin üzerine çekmeyi. Kızların canının sıkılmayacağını, karınlarının ağrımayacağını, korkunca damak çekmeyi, biraz daha fazla korkunca şekerli su içmeyi, durgun sularda ifritlerin beklediğini, akşam ezanından sonra bahçeye sıcak su dökülmeyeceğini hevesle, istekle öğrendi. (Bekiroğlu, 2015, s. 49)

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Mücellâ, ataerkil toplumun kadına biçtiği rolü yine ataerkil toplum tarafından kadına tahsis edilen, ev işleri ve mutfakla sınırlandırılmış

1 Meksika Devrimi, 1910-1920 yılları arasında Meksika'da gerçekleşen bir dizi silahlı çatışma ve siyasi hareketler bütünüdür. Devrim, ülkedeki ekonomik, sosyal ve siyasi değişim taleplerinin gerçekleşmesi amacını taşımaktaydı.

alandan oynar. Bu rol, kadının entelektüel açıdan değil, yalnızca ev içinde gelişmesine izin verir. Böylece kadınlık kimliğinin kökü evin sınırları içinde kalır (Aktaş, 2013, s. 55) Kamusal alandan soyutlanan ve eve neredeyse hapsedilen kadın, evin içinde olabildiğince aktifleşirken toplum içinde pasifleşir. Bir diğer ifadeyle, kadının kendine ait sandığı ancak aslında ona ait olmayan bir dünya kadına dayatılır. Toplum, kadını evliliğe bu dayatılmış dünya düzeni içinde hazırlarken birey olarak evlilik konusunda herhangi bir hayal kurmasına veya fikir beyan etmesine hoş gözle bakmaz.

Acı Çikolata'da toplum beklentilerinin Tita'ya yansımalarına dair izlenimler biraz daha geri planda kalır. Bunun yerine fazlasıyla otoriter bir anne figürü öne çıkar. Yine de okuyucunun çıkarım yapabileceği satırlar mevcuttur:

Elbette ki Tita, annesiyle aynı fikirde değildi. Aklına bir yığın soru geliyordu. Örneğin, biri çıkıp da bu aile geleneğini kimin başlattığını kendisine söyleyebilse minnet duyacaktı. O parlak zekâli kişiyle bir tanışsa, ona kadınların yaşlılıklarında rahat etmeleri için düşündüğü bu mükemmel planın bir dizi kusuru olduğunu söyleyecekti. Eğer Tita evlenmeyecek ve çocuk sahibi olamayacaksa, yaşlandığı zaman ona kim bakacaktı? Bu konuda bir çözümü var mıydı? Yoksa, annelerine bakmak zorunda olan kızların, annelerinin ölümünden sonra çok yaşamaları beklenmiyor muydu? Peki, evlenmiş ama çocuğu olmamış kadınlar ne olacaktı? Kim bakacaktı onlara? Bilmek istediği bir şey daha vardı: hangi araştırmalar sonucu anneye bakmak için en büyük kızın değil de, en küçük kızın uygun olduğuna karar verilmişti? Bundan etkilenen kızlara bir kez olsun ne düşündükleri sorulmuş muydu? Madem evlenmelerine izin verilmiyordu, en azından aşkı tanımalarına izin veriliyor muydu? Yoksa bu da mı yasaktı? (Esquivel, 2022, s. 21)

Yukarıda verilen ve eserde geçen satırlardan anlaşılacağı üzere Tita, en küçük kız evlat olarak geleneklerin kendisine yüklediği rolden rahatsızdır. Bu geleneğe karşı bir sorgulama ve hatta isyan dikkat çeker. Toplum, kadınların hareket alanını evleriyle sınırlandırmakla kalmayıp anneye ölüncüye kadar evlenmeden bakma sorumluluğunu da en küçük kız evlada vererek bir nevi kadınlar arasında nesiller boyu süregelmesi muhtemel bir çatışmaya zemin hazırlar. Evlenmekten vazgeçip anneye bakmak, zorunlu bir fedakârlık olarak aksettirildiği için evlilik, kadınların özgürleşmesi için tek yolmuş gibi dayatılır. Bu da toplumun ataerkil ve gelenekçi yapısının çarpıcı bir yansımasıdır.

Söz konusu iki eser toplum ve evlilik ekseninde ele alındığında bazı önemli çıkarımlar yapılabilir. Öncelikle eserlerde resmedilen her iki toplum için de evlilik ve kadına biçilen rolün korunması önemlidir. Kadına biçilen roller bu bağlamda birbirine benzer olup evi idare eden kişi olmaktan ibarettir. Öte yandan *Mücellâ*'da toplum, evliliği tüm kadınlar için asli bir görev olarak kabul ederken; *Acı Çikolata*'da ise evlilik en küçük kız çocuğun asla erişemeyeceği bir ayrıcalık olarak konumlandırılır. Toplum normları ve gelenekler farklı olsa da evlilik, her iki eserin resmettiği toplumlarda bir başarı ve ayrıcalık olarak kabul görür.

Karakterlerin evlilik konusunda karşılaştığı dayatmalara karşı takındıkları tavır birbirinden oldukça farklıdır. Mücellâ bu dayatmaları oldukça kabullenmiş ve toplum beklentilerine uyum sağlamış görünürken; Tita kendisine haksızlık edildiğini düşünerek mücadeleye girer çünkü "[g]eleneğin talep ettiği kadın, bütün uygarlıklarda *Üç S* ve *Üç Kâr* kuralına uymak zorundadır! Sessiz, sadık, silik; vefakâr, cefakâr, fedakâr! Aksi halde çatışma başlar" (Atasü, 2009, s. 85). Mücellâ geleneğin istediği kadın tipine uyarken Tita buna karşı çıkar ve toplumun dayattığı kuralları yıkmak için çabalar. Sesini duyuramadıklarına ve neler yaşadığını görmezden gelenlere cesurca savaş açar.

Özetle her iki eserin de çıkış noktası, toplumun evlilik olgusu üzerinden dayattıklarıdır. Eserlerin geçtiği dönemlerde toplumların geçiş sürecinde olmasına vurgu yapılması, şartlar ne kadar değişse de toplumların doğru bildiklerinden vazgeçmeme konusundaki kararlılığına dikkat çeker.

2. Eserlerde Anne - Kız İlişkisi

Anne-kız ilişkisi tüm toplumlar açısından önemlidir. Bunun nedeni, anne ile kız arasındaki etkileşimin nesilden nesile tekrar etmesidir. Bir diğer ifadeyle, kız evlat kendi annesiyle kurduğu ilişkinin bir benzerini ileride kendi kızıyla da kuracaktır. Bu durum geleneklerin ve toplum beklentilerinin uzun yıllar boyunca devam etmesinin temel nedenidir. Toplumlar, geleneklerini daha çok anneler üzerinden kız çocuklarına dayatarak bu geleneklerin uzun ömürlü olmasını sağlar (Chodorow, 1974, s. 47; Navaro, 2015, s. 80). Özellikle baba figürünün olmadığı durumlarda, ailedeki anne-kız ilişkisi annenin tek otorite olmak zorunda kalmasıyla bozulabilir ve bu, çatışmaların artmasına neden olabilir.

Hem *Acı Çikolata* hem de *Mücellâ*'da baba figürüne yer verilmez. Bunu yerine babalık rolünü de üstlenen otoriter anne figürleri yer alır. Evlilik konusunun işlenişı, iki eserde

de anne-kız ilişki üzerinden ele alınır. Temel bir farklılık olarak, *Acı Çikolata*'daki Elena Anne karakterinin *Mücellâ*'daki Neyyire Hanım'a göre çok daha baskın bir karaktere ve sert yöntemlere sahip olması göze çarpar.

Bekiroğlu, eserinde kurguladığı anne karakterini toplumun içinden herhangi bir anne gibi resmeder. Neyyire Hanım, ailede baba figürü olmadığı için biraz daha otoriter ve koruyucu olmak zorunda kalan bir annedir. "Mücellâ'nın her zerresine nüfuz eden Neyyire Hanım'ın" eğitim anlayışı "[b]ir şeyden korunmak onunla hiç karşılaşmamakla mümkün" (Bekiroğlu, 2015, s. 39, 47) felsefesiyle temellenir. Kızından beklentisi, onun iyi bir eş olmasından öteye geçmez. Bunun için de kendince bir eğitim süreci olarak gördüğü ev işleri konusunda Mücellâ'nın kendini geliştirmesini bekler. Bu noktada, kızının eğitimiyle ilgili her türlü dış kaynağa, okula, eğitim kurumuna karşı çıkar. "Yook!' dedi o'ları arka arkaya dizerek. 'Akşam Sanat'a gitsin de adı mı çıksın hemşire?'" (Bekiroğlu, 2015, s. 39) tepkisiyle de kızının sadece onun sınırladığı alanda gelişmesine izin vermeye yönelik kararlılığını vurgular. "Dikiş nakışa gelince. İşte kırk yıllık Neyyire Hanım. İşte elinin işi herkesin malûmu. Öyle bir öğretirdi ki iğne oyasını Mücellâ'ya, altın bileziği kendi elleriyle kızının kollarına öyle bir takardı ki bundan böyle Akşam Sanat'ın hocaları ondan örnek almaya gelirlerdi" (Bekiroğlu, 2015, s. 40). Neyyire Hanım elbette toplum normlarını ev içinde koruma rolünü de üstlenerek kızının tercih edilen ve toplum içinde kabul gören bir eş adayı olması için çabalar. Bu süreçte zaman zaman psikolojik baskı yöntemlerine başvurur. "Neyyire Hanım'ın yasakları Mücellâ'nın etrafını böyle böyle çevirmeye başladı. Karayemiş fidanı, yıkık bahçe duvarının bir çocuk adımıyla bile geçilebilecek harabesi önünde bir sınır taşına dönüştü, hükmi şahsiyet kazandı. Mücellâ'nın yoluna o narin gövdesiyle bir heyulâ gibi dikildi" (Bekiroğlu, 2015, s. 50). Bu sözler annenin kızı üzerinde kurduğu psikolojik baskının somut sembollerle de desteklendiğini gösterir. Böylece Mücellâ'nın kurallara uymaya şartlanması kolaylaşır ve karayemiş fidanı gitgide onun için tüm hayatına çizilen sınırların yegâne sembolü haline gelir.

Neyyire Hanım'ın erkek ve kız çocuklarına davranışları arasında net bir ayırım söz konusudur. Kız çocuğunun aynı zamanda ailenin onuruyla ilgili asıl belirleyici olduğuna dair toplumun dayattığı bir saplantıya sahiptir. "Mücellâ'nın namusuna gelecek bir lekenin, gerçekleşmesine gerek yok söylentisi bile, Neyyire Hanım'ı öldürebilirdi" (Bekiroğlu, 2015, s. 39). Tüm yaşamını bu anlayışla sürdüren Neyyire Hanım, namuslu ve onurlu olma gibi kişilik özelliklerini sadece kadına yükler ve bu durum "Bir kadının en büyük erdemi isminden az bahsedilmesi idi ona göre ve ismini korumak kız kısmının

en önemli vazifesiydi" (Bekiroğlu, 2015, s. 83) ifadesiyle eserde vurgulanır. Mücellâ'nın annesi ile ilişkisi, onun beklentilerini yerine getirmeye çalışmaktan öteye geçmez: "Söz dinledi Mücellâ. Bundan sonra attığı her adımda, her anneyi mutlu kılabilecek kadar uslu bir kız çocuğu oldu" (Bekiroğlu, 2015, s. 49). Mücellâ ne kadar çok kabullenirse o kadar çok kabul göreceğini düşündüğü ve buna uygun şekilde hareket ettiği için anne kız arasında net bir çatışma göze çarpmaz. Böylece Mücellâ geleneğin dayattığı o "sessiz, sadık, silik" kadın profiline daha çok bürünür. Ne sesi duyulur ne de tek başına var olur.

Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* eserindeki anne figürü, Mücellâ'nın annesine göre çok daha sert bir karakterdir. Kızı ile ilgili koruyucu ve eğitici bir rol üstlenmekten ziyade onu kendisine bakmakla yükümlü bir hizmetkâr olarak görür. Bir geleneğin uzantısı olan bu durum, en küçük kız çocuğu olan Tita'ya ciddi bir haksızlık gibi gelir ve boyun eğmek yerine her fırsatta isyan etmeyi tercih eder. Mücellâ ve Tita karakterleri arasındaki en önemli fark annelerinin otoritelerine karşı takındıkları tavırdadır. Mücellâ ne kadar kabulleniciyse; Tita o kadar isyankârdır. Elena Anne'nin Tita'ya bakış açısı eserde şu sözlerle vurgulanır:

Elena Anne aile üzerinde yıllardır otorite kurmasını sağlayan bakışlarıyla Tita'ya baktı. Sonra, "En iyisi beye söyle," dedi, "seninle evlenmek istediğini söylemek için gelecekse hiç gelmesin. Kendi de boşa zaman kaybeder, bana da zaman kaybettirir. Çok iyi biliyorsun ki, kızlarımın en küçüğü olarak sen, ben ölünceye kadar bana bakmak zorundasın."

[...]

"Bugünlük bu kadar! Konu kapanmıştır!" (Esquivel, 2022, s. 20)

Evin içindeki iletişim kuralları çok nettir. Elena Anne herhangi bir diyaloga ya da tartışma ortamına müsaade etmez. Tita'nın tüm karşı çıkma ve görüş bildirme çabalarına rağmen çok sert tepki verir ve kızından yalnızca koşulsuz itaat bekler. Bu bağlamda zaman zaman fiziksel şiddete başvurmaktan da çekinmez (Esquivel, 2015, s. 22,99).

Acı Çikolata'daki Elena Anne'yi Neyyire Hanım'dan ayıran bir diğer nokta da ailede erkek figürüne ihtiyaç duymamasıdır. Neyyire Hanım her ne olursa olsun, ailede bir erkeğin varlığının gereğine ve faydasına inanırken; Elena Anne, kendisinin olduğu yerde herhangi bir erkek desteğine ihtiyaç duymaz. "Bugüne kadar kimseye ihtiyaç duymadım. Çiftlikle de, kızlarımla da kendim başa çıkabildim. Yaşamak için erkekler o kadar da önemli değil" (Esquivel, 2022, s. 83-84). Kızlarından, başa çıkılması gereken problemlermiş

gibi bahseden Elena Anne'nin otorite kurmayla ilgili seçtiği yöntemlerden rahatsız olmadığı ve kurduğu otoriter düzenin idaresini kimseyle paylaşmak istemediği söylenebilir. Bu durum Elena Anne'nin diktatörlüğe benzeyen yöntemlerine de sirayet eder. Kızlarını kendisine "anneciğim" diye hitap etmeye zorlaması ve evin içinde tüm dolapları kilitli tutarak anahtarları kendi onayı olmadan kızlarıyla paylaşmaması bu yöntemlere örnek verilebilir (Esquivel, 2022, s. 22, 129).

Aslında Elena Anne de kadınlara yönelik baskıcı ortamın kurbanıdır. Âşık olduğu insan yerine bir başkasıyla zorla evlendirilmiştir. Kızlarına sirayet ettirdiği fazlasıyla otoriter tutumun altında yatan sebeplerden bir tanesi de zamanında kendi tercihleriyle bir yol çizememiş olmasıdır. Yani nesne konumundan özne konumuna geçmeyi başaramamıştır. Mutsuzluğa mahkûm edildiğini düşünen Elena Anne, baskıcı toplumdan intikamını bu şekilde almaya çalışır. Güçlü olduğunu düşündüğü sömürgeci tarafta yer alarak kendi ezilmişliğini unutmaya çabasıdır. Eserde Tita'nın tek sığınağı olarak gördüğü Nacha karakteri de Elena Anne'nin mutsuzluğunu sevdiği insana kavuşamamış olmasına bağlar. Kadınların özgürlüğünden yana olan Nacha, evlilik kararının genç kadınların kaderiyle değil tercihiyle ilgili olduğunu savunur. Bu noktada Tita, Elena ile kuramadığı anne-kız ilişkisini Nacha ile kurar. Evin hizmetkârlarından biri olan ayrıca kadınların özgürlüğünü savunan Nacha, eserde sosyalist feminist bir figür olarak karşımıza çıkar. Tita'nın annesinden yeterince göremediği sevgiyi, emekçi ve özgürlükçü Nacha'nın ona sağlaması eserin alt metni ile tutarlılık gösterir.

Her iki eserde de Mücellâ ve Tita'nın anneleriyle olan ilişkileri dikkat çeker. Neyyire Hanım her ne kadar kontrolcü ve hatta baskıcı olsa da kızı Mücellâ için evin sınırları içinde özgürlük alanı tanır. Elena Anne ise evin içinde dahi kızlarının hareket ve söylemlerini sert yöntemlerle baskılar. Toplum ve geleneğin desteğini arkasına alarak kızlarına karşı baskıcı bir tutum sergileyen bu annelerden Elena, çok daha sert yöntemlere başvurmaya hazır bir karakter olarak göze çarpar. *Mücellâ*'daki anne kız ilişkisi eğitmen-öğrenci, sınırlayan-itaat eden çerçevesinde kurulurken; *Acı Çikolata*'daki anne kız ilişkisi efendi-köle, ezen-direnen çerçevesinde vücut bulur. Her şekilde bir üst-ast olma durumu söz konusudur. Yöneten ve yönetilenin varlığından beslenen sömürgeci toplumların ruhuna uygun olarak anne-kız ilişkilerinin çerçeveleri belirlenir.

Bu ilişkilerin ana karakterlerde bıraktığı izleri de eserlerde görmek mümkündür. Her iki eserde de anneler hayatını kaybeder ve okuyucu sonrasında yaşananlara şahit olur. Mücellâ annesinin ölümünün ardından halen onun kurallarına uymaya ve hatırasını

incitmemeye çalışarak her şeye rağmen annesine özlem duyarken; Tita annesinin ruhunun bile peşini bırakmadığını ve kendisine musallat olduğunu hisseder. Tita ile annesi arasındaki ilişkinin Tita açısından çok daha yaralayıcı olduğunu açıklar. Öyle ki Tita annesinin ölümünden sonra kendi ellerine bile yabancılaşır ve bu durumu şu sözlerle ifade eder:

Ellerini görüyordu, ama bu ellerle örgü örmek dışında ne yapabileceğini bilmiyordu. Bu tür şeyleri düşünmeye hiç vakti olmamıştı. Annesinin yanında bu eller, belirli şeyleri yapmak zorunda kalmıştı kuşkusuz. Günlerce, aylarca... Sabahleyin kalkıp giyinmek, sobayı yakmak, kahvaltıyı hazırlamak, hayvanları doyumak, bulaşıkları yıkamak, yatakları düzeltmek, öğle yemeği hazırlamak, yine bulaşıkları yıkamak, ütü yapmak, akşam yemeği hazırlamak, tekrar bulaşıkları yıkamak... Onun payına düşen buydu. Bir an bile durup dinlenmeden... Şimdi annesinin emirleri olmadan bu ellerle ne yapabileceğini bilmiyordu. Elleriyle ne yapacağına asla kendisi karar vermemişti. (Esquivel, 2022, s.104)

Tita için elleri aslında annesine hizmet etmek için kullanılan birer araçtan ibaretti. Özgürlük ve kendi adına karar verebilmek onun için o kadar uzak fikirlerdi ki kendine ait olan uzuvlarının kendi iradesiyle nasıl kullanılacağına dair bir fikri yoktu. Bir başka deyişle Tita, hayatının o anına dek hiç tecrübe etmediği özgürlük duygusuna son derece yabancıydı.

Mücellâ'da anne-kız ilişkisi erkek egemen toplumun taleplerine göre şekillenir. Bu yüzden *Mücellâ* kolay kabullenme eğilimindedir. Zira onun için çoğunluğun normlarına uyma söz konusudur. *Acı Çikolata*'da ise anne-kız ilişkisi bir gelenek dayanak noktası gösterilerek sadece en küçük kıza koyulan evlenmeme kuralına göre şekillenir. Tita az sayıda kişinin başına gelen bir dayatma ile karşı karşıyadır. Bu nedenle karşı çıkmaya eğilimlidir. Bu noktada, kendini çoğunlukta hisseden kişilerin yaptırımları benimsemeye daha hazır görüldüğüne ancak kendini azınlıkta hissedenlerin karşı çıkmaya meyilli olduğuna dair sosyolojik bir göndermeden söz edilebilir.

3. Ana Karakterlerin Savunma Mekanizmaları: Çeyiz ve Mutfak

Hem *Mücellâ* hem de *Acı Çikolata*, ana karakterlerinin evlilik ile ilgili yaşadığı baskıcı ortamla mücadele etme yöntemlerini derinlemesine ele alır. Yüzeysel bir bakışla

yaklaşırsa Mücellâ'nın kabullenerek; Tita'nın ise her fırsatta itiraz ederek mücadele verdiği söylenebilir elbette. Ancak karakterlerin iç dünyalarına doğru yol aldıkça, daha derinlerde sığındıkları şeyler olduğu görülür.

Mücellâ'nın sığınağı çeyiz hazırlamaktır. El işi yaparak, dikiş nakış işleyerek çeyizini ne kadar zenginleştirirse evliliğe o kadar yaklaşacağını hisseder. "El işinin her türü, her modeli eline tutuşturulan Mücellâ sanki bugün, en geç yarın kısmeti çıkacakmış gibi çeyiz işlemeye başladı" (Bekiroğlu, 2015, s. 56). Bu şekilde Mücellâ aslında baskıdan kaçır. Zira çeyiz sayesinde başta annesi olmak üzere kimse Mücellâ'yı yadırgamaz. Hem kendi istediklerini yaptığını hissettiği hem de tüm normlara uyarak güvende kaldığı bir sığınak olarak çeyiz hazırlığı, Mücellâ'nın kaçış noktası ve savunma mekanizmasıdır. "Mücellâ'nın zamanı çok, yapacak başka da işi yok[tur]" (Bekiroğlu, 2015, s. 57). Eserde bu duruma gönderme yapan şu satırlara rastlanır:

Nar, sümbül, çarkıfelek motifleri; portakal, limon, susam çiçekleri; köşe dantelleri, iğne ardı, kasnak, gergef işleri, Türk işi, düğüm işi, firkete işleri, mekik oyası, boncuk oyası, pullu oyalır, dal oyaları ne narsa Mücellâ teknilini birden ezber etti. Günden güne eli ilerledi. Hele de daha o yaşta üç yüz altmış adet motifi birleştirerek yaptığı tığ işi yatak örtüsü gibi aynı emek ve sabırla ördüğü masa örtüsü de konu komşunun diline destan olunca "Neyyire Hanım'ın uslu kızı"nın adı bu kez de "Neyyire Hanım'ın hamarat kızı"na çıktı. (Bekiroğlu, 2015, s. 57)

Bu satırlar irdelendiğinde, Mücellâ'nın çeyiz hazırlamayı ve dikiş nakış işleri yapmayı hayatındaki en önemli ve en değerli uğraş olarak gördüğü anlaşılır çünkü ne annesi ne de kendisi başka alanlara yönelmesi için fırsat yaratmıştır. Evlilikle ilgili herhangi bir tercih hakkına sahip olmadığını hisseden Mücellâ, kendi hayatının kontrolünü ele alabildiği, tek karar vericinin kendisi olabildiği alan olarak çeyizini tercih etmiştir. Çok kısıtlı bir ilerleme alanına sahip olmasına izin verilen Mücellâ, o alanın sonuna kadar giderek sınırları esnetme dürtüsünü tatmin etme çabasıdadır. Bu sayede çevreden, konu komşudan takdir toplayarak kendince bir sosyal statü kazanmayı başarır. Öte yandan becerileriyle toplumda saygı ve sevgi görerek edindiği sosyal statü, esasen kendisine sunulmayan eğitim imkânlarının eksikliği sebebiyle bir mecburiyet olarak da değerlendirilebilir. Mücellâ'nın evin sınırları dışına çıkmadan becerilerini geliştirmesi, yakın çevresinden topladığı takdirin asıl nedenidir.

Tita da Mücellâ ile benzer bir savunma geliştirir. Ancak bu kez karakterin sığındığı alan mutfak olarak karşımıza çıkar. Sürekli ve farklı yemek tarifleri geliştirerek içindeki duygu yoğunluğunu dışa vurmaya çalışır. Bu noktada eserlerin yazarları arasındaki kurgu farklılığına dikkat çekmek gerekir. Bekiroğlu, Mücellâ ile çeyizi arasındaki ilişkiyi, kurguladığı hayatın doğal akışının bir parçası haline getirerek okura aktarırken; Esquivel yemek tarifleri paylaşarak ve eserin her bölümüne ayrı bir ay ismi vererek okuru Tita'nın mutfağına davet eder. Esquivel yaptığı betimlemelerle yemeklere kimlik kazandırır ve onlara hisler yükler.

Tita'nın mutfak ve yemek yapmayı bir sığınak olarak gördüğüne dair eserde şu satırlar dikkat çeker:

Hayatı mutfak aracılığıyla tanıyan biri için dışarıdaki dünyayı anlamak hiç de kolay değildi. Mutfağın kapısından başlayıp evin içine doğru açılan devasa dünyayı pek bilmezdi ama mutfağın arka kapısının açıldığı avluyla, bahçeyle, bostanlarla ilgili şeyleri çok iyi bilirdi. (Esquivel, 2002, 17)

Tita için mutfak dış dünya ile kendi dünyası arasında çizilen sınırdır. Bu sınırı aşmadan, kendisine tahsis edilen alanda kurduğu egemenlikte bile kısıtları vardır ve özgürce (!) yapabilecekleri annesi tarafından belirlenen kurallarla çerçevelenmiştir. Yine de mutfakta bir şeyleri kendi başına yapabileceğini bilmek, belli tarif ve kurallara uymak zorunda kalsa da hiç değilse yaptığı işten biraz olsun keyif almak Tita'ya kendini özgürmüş gibi hissettirir ve ona güç verir (Vasudevan, 2015, s. 46). Bu yüzden kendini sürekli yiyecekler ve yemeklerle özdeşleştirir ve onlarla duygusal iletişim kurar. "Tenceden çıkan buhar Tita'nın vücudundan çıkan buhara karışıyordu. İçinde hissettiği öfke ekmeğe katılmış maya gibi kabarıyordu. Giderek büyüyen bu öfke içine sığmıyor, burnundan kulaklarından, vücudundaki her gözenekten buhar olup çıkıyordu" (Esquivel, 2022, 139). Tita mutluluğunu da, mutsuzluğunu da, acısını da, öfkelerini de yemekleriyle paylaşan, gücünü yemeklerinden alan bir kadındır. Yemek pişirmek onun için duygusal arınma biçimidir. Yaptığı yemekler ise hayatı, insanları ve olayları kendine özgü yorumlama şekli. Bu bağlamda Tita'nın yemeklerinin lezzetleri de farklılık gösterir. Bu yemeklerden tadan insanların damaklarına vuran tatlar kimi zaman şehvet kimi zaman ise tiksinti uyandırır. Lezzetlerle uyanan bu hisler aslında Tita'nın içinde bulunduğu duygu durumlarını ifade eder (Uzunoğlu, 2019, s. 225).

Tita'nın içinde bulunduğu baskıyla mücadele verirken tercih ettiği tek yöntem yemek yapmak değildir. Sürekli aynı örtüyü uzattığı örgü faaliyetleri de Tita'nın umutsuzluğunun bir simgesidir: "Öfkeyle hem ağladı hem ördü, hem ördü hem ağladı." (Esquivel, 2022,

s. 29). Tita için bu örtü adeta kendisini içinde bulunduğu hapisaneden kurtaracak olan halattır. Onu hayata ve özgürlüğe götürmesi umuduyla hiç ara vermeden aynı örtüyü uzattıkça uzatır. “Chenca, Tita’nın o uykusuz gecelerinde ördüğü örtüyü gözyaşları arasında zar zor yetiştirip omuzlarına örttü. Örtü o kadar kocaman ve ağırdı ki, faytonun içine sığmıyordu” (Esquivel, 2022, 100). Sanki umudu azaldıkça bu örtüyü uzatarak özgürlük umudu ve aşkıyla arasında açılan mesafeye atıfta bulunur.

Hem Tita hem Mücellâ kendilerine sunulan kısıtlı hareket alanlarında tepki çekmeden yapabileceklerinin en iyisini yaparak hayata tutunur. Mücellâ’nın zaman içinde başkalarına çeyiz hazırlaması ve kendi çeyizini dağıtmaya başlaması evlilik ile ilgili umudunun tükenişinin işaretidir. Tita’nın ördüğü örtü ise büyüklüğü nedeniyle tüm çiftliğin alev almasını kolaylaştırmakla kalmaz, külleriyle âşıkların ölü bedenlerini sarıp sarmalayarak aşklarını sonsuz kılar. Bu bağlamda Tita’nın kökleşmiş geleneklere karşı verdiği uzun ve büyük mücadelenin sembolü olur. Tita bu mücadele sonucunda hayatını kaybetmiş olsa da baskıcı ve köhnemiş zihniyeti temsil eden çiftliğin de yok olması, Tita’nın aşkının zaferi olarak kabul edilebilir.

Her iki eserde de karakterlerin ayakta durmak için tutundukları becerileri onlara nihai bir mutluluk getirmez, sadece içinde yaşadıkları şartlara karşı dirençlerini artırır. Bu anlamda, belli kalıplara hapsedilen çabaların mutluluk getirmekten uzak olduğu, gerçek mutluluğa, özgürlüğe ve zafere ulaşmak için çizilen sınırların aşılması ve etrafı çevirmiş duvarların yıkılması gerektiği çıkarımı yapılabilir. Sosyalist feminist eleştiri açısından ise toplum tarafından yaratıcılıkları kısıtlanan kadınların, kendi emeklerine sığınmaktan başka yolları kalmadığını söylenebilir.

4. Ana Karakterlerin Evliliğe Bakış Açısı

Eserlerin ana karakterleri Mücellâ ve Tita tutkulu kadınlardır. Ancak bu tutkuyu farklı duygularla ve farklı şekillerde dışa vururlar. Mücellâ tutkusunu, toplumu ve annesini memnun etmeye yönlendirir. Bu yüzden kendisine koyulan kurallara ve çizilen sınırlara sıkı sıkıya bağlı kalır. Çeyizini zenginleştirir ve ev işleriyle ilgili kendini olabildiğince geliştirir. Bu durumu annesi hayatını kaybedip artık tek başına kalmış olgun bir kadın oluncaya kadar sürdürür ve ancak ileri yaşlarda kendisi için bir şeyler yapmaya başlar.

Bunca yıl neredeyse fark etmeden adım adım hayattan çekilen Mücellâ son bir dönme çabasıyla şimdiye kadar boş kalan yerlerini doldurmaya,

eksik kalanları tamamlamaya, gençliğini yakalamaya kalkışmış olsa bile, bu kapının bir yandan da yaşlılığa açılmış olması, ona artık kendi hayatını kendi eline almışlara mahsus bir özgüvenle karayemişin ötesine geçme cesareti de verdi. (Bekiroğlu, 2015. s. 201)

Yazarın ifadesinden de anlaşılacağı üzere Mücellâ için annesinin ölümüyle birlikte artık ne kaybedecek ne korunacak bir şey ne de takdir beklenecek kimse vardır. Mücellâ'nın annesinin hâkimiyetinden kurtuluşu annesinin ihtiyarlaması ya da ölmesiyle değil, kendisinin yaş almasıyla mümkün olur. Öte yandan annesinin ve toplumun beklentilerine karşı tutkusu o kadar güçlüdür ki yalnız başına yaptığı basit aktivitelerden bile suçluluk duyar. Bir diğer ifadeyle, Mücellâ'nın tutkusu evlenmek istediği herhangi bir şahsa değil evliliğin kendisindedir ve bunu da kendi beklentilerinden çok annesi ve toplumu memnun etmek için ister. Öyle ki annesinin ölümünden sonra karşısına çıkan ilk, tek ve son talibini hiç düşünmeden üstelik çok sert bir tepkiyle geri çevirir. Zira Mücellâ için evlenerek takdir göreceği kendisi de dâhil kimse yoktur.

Tita'nın durumu ise farklıdır. Âşık olduğu bir erkek vardır ve bu erkek (Pedro) ablası Rosaura ile evlendirilmiştir. Evlenmesiyle ilgili kendisine koyulan engel, aynı zamanda âşık olduğu insana kavuşma ümidini de elinden alır. Tita'nın tutkusu bir erkeğe duyduğu yoğun aşk üzerinden kendisini açığa vurur. Bu yüzden daha hırçın ve hapsedildiği alana karşı daha tepkilidir. Bir diğer ifadeyle, eğer bu kadar âşık olduğu bir insan hiç var olmasaydı, en küçük kız evlat olarak Tita'nın kendisine koyulan evlenmeme kuralına karşı belki de Mücellâ gibi kabullenici bir tavır sergileme ihtimalinden söz edilebilirdi. Ancak Tita'nın derin bir aşk beslediği biri vardır ve bu yoğun duygularını annesinin koyduğu katı kurallar çerçevesinde yaşamak zorundadır. Dolayısıyla Tita kendisine, duygularını yansıtabileceği ve aynı zamanda annesinin kurallarına karşı gelmeyeceği bir yol bulmalıdır. Tita bu yolu mutfakta ve yemek yaparak açmaya çalışır. Aşkını ve duygularını yemek tariflerine yansıtır ve buna yıllarca devam eder (Selimoğlu ve Gültekin, 2018, s.78).

Tita'nın hikâyesi aynı zamanda bir kavuşamama hikâyesidir. Aradan geçen yirmi iki yıllık sürede herkesten önce en başta kendi duygularına karşı verdiği mücadele, zaman zaman dik durmayı başarması, zaman zaman bu duygulara teslim olması var olma çabasını yansıtır. Bu mücadele, dönemin Meksika kültürünün aile değerleri ve gelenekleri ile de çatışır.

Eserlerin nasıl sonuçlandığı irdelenirse; Mücellâ'nın ileri yaşlarında etrafında saygı, sevgi ve takdirle karşılanan bir kadın haline geldiğini ve kişiliğiyle öne çıkarak kendi

hayatının kontrolünü geç de olsa ele alabildiğini görürüz. Tita'nın yaşadıklarının sonu ise Mücellâ'dan çok daha acı şekilde gelir. Tita'nın aşkının, tutkusunun saplantıya dönüşmesinde rol oynayan annesinin şiddet içerikli baskısı, psikolojisini son derece olumsuz etkiler. Bu açıdan eserlerin geçtiği dönemlere yine bir göndermeden söz edilebilir. Mücellâ Cumhuriyet'e uyum sağlamaya çalışan bir toplumun ferdi olarak, tıpkı o toplum gibi içinde bulunduğu ortamdan mevcut koşullara adapte olarak, dönüşerek ve gelişerek çıkarken; Tita devrim sancıları içindeki bir toplumun ferdi olarak, annesine karşı kendi şahsi devrim mücadelesini vermiş ve belki de bu yolda kendini kurban etmiştir. Ancak hiç değilse yeğeni Esperenza'nın evin en küçük kızı olarak benzer bir kaderi yaşamaktan kurtulmasına vesile olmuş ve bu zincirin kırılmasını sağlamıştır.

Özet olarak, Mücellâ ve Tita iki farklı toplumda, iki farklı baskıcı ortamda sıkışıp kalan kadınlardır. Bu baskı ortamının ortak teması evliliğdir. Mücellâ için evlilik talebi esasen toplum ve anneden gelirken; Tita'nın kendi talebidir. Sınırlandırılmış özel alan, otoriter anne figürleri gibi ortak noktalar söz konusu olsa da bu iki ayrı kişilik apayrı tutkulara sahiptir. Mücellâ'nın evlilik beklentisi aslında özgürleşmenin bir aracıdır. Evlenerek olmasa da sonunda toplumda bir birey olarak yer alması, "Neyyire Hanım'ın kızı" değil de "Mücellâ" olarak anılmaya başlaması, kendince bireyselleşmeyi başardığı anlamına gelir. Ancak bu başarı sosyal kimlik edinmeyle sınırlı kalır. Mücellâ için kendi hayatının kahramanı olma ya da kişisel kimliğini edinme mümkün olmaz çünkü kendi tercihleriyle şekillendirdiği bir hayat söz konusu değildir. Tita ise âşık olduğu insana kavuşmayı birincil tutkusu haline getirir. Bir kavram, bir ideal uğruna değil, bir kişi uğruna verdiği mücadelede Mücellâ'nın aksine başarısız olur. Dolayısıyla fikirler, idealler bir kez daha kişilere baskın gelir. Tarihsel ve toplumsal olarak pek çok kez karşılaşılan bu durumu iki bekâr kadın üzerinden kurgulanan bu eserlerde bir kez daha görürüz.

Sonuç

Kadın ve evlilik dünya edebiyatında çeşitli şekillerde ele alınan bir motiftir. Farklı kültürlerde, farklı anlatı türleri söz konusu olsa da kadın ve evlilik, çoğu zaman aile ve toplum baskısının varlığını hissettirecek şekilde ele alınır. Günümüzde dahi varlığını sürdüren kadının evlilik kararı veya evlilik hayatı üzerindeki toplum ve aile baskısı, bu çalışma kapsamında incelenen eserlerde de yoğun şekilde hissedilir. Nazan Bekiroğlu *Mücellâ* adlı eserinde, Cumhuriyet'e adapte olmaya çalışan, özgürleşme adımlarını birer birer atma çabasındaki Türk toplumundan bir bekâr kadını ele alır. Ana karakter Mücellâ'nın tüm sabrı, kabullenışı ve saygısıyla göğüslediği baskılar, esasen toplumun

kadını evliliğe mahkûm etme çabasıdır. Mücellâ bu baskıcı tutumu değiştirmeye çalışmasa da birey olarak yaşama isteği her zaman içinde bir yerde kalır. Kendisini önce evlenme baskısına daha sonra da evliliğinde karşılaşacağı muhtemel diğer baskılara hazırlamaya çalışırken hayatı akıp gider. Neticede özgür ama yalnız olan Mücellâ, okur açısından ne kazanan ne de kaybeden olarak algılanır. Sadece en başından beri olması gerektiği gibi özgür bir birey haline gelir. Bu noktada önemli olan, Mücellâ'nın geçirdiği süreç ve kaybettiği yıllardır. "Mücellâ en başından beri özgür bir birey olarak hayata hazırlansaydı ne olurdu?" sorusu okurun aklına yer eder. Bekiroğlu, bu süreci okura akıcı bir üslupla, ustalıkla aktarır. Sonuçta hayatını, toplumu ve annesini memnun etmeye adanmış ve geç gelen özgürlüğünün buruk tadıyla baş başa kalmış bir kadın görürüz.

Laura Esquivel ise *Acı Çikolata* adlı eserinde, kadının evlilikle ilgili karşılaştığı baskıları alışılmadık bir temayla ele alır. En küçük kızın anneye ölünceye kadar evlenmeden bakma zorunluluğuna hapsedilmiş Tita'nın, yer yer şiddete varan baskılara karşı vermeye çalıştığı ayakta kalma mücadelesi, yemek tarifleriyle bezenmiş bir kurguyla aktarılır. Bu yemek tarifleri, Tita'nın belki de tek sığınağı olan mutfağa okuru da davet etme amacı güder. Biricik aşkına kavuşma hayaliyle mücadele eden ve sonunda bu mücadeleye yenik düşen Tita'nın ölümü, yüzlerce yıldır pek çok coğrafyada karşımıza çıkan kadının özgürlük mücadelesine bir göndermedir. Tita'nın Jean d'Arc gibi alevlerle hayatını kaybetmesi bir türlü sonu gelmeyen ama ateşi de sönmeyen bir mücadelenin simgesidir.

Eserlerin ortak noktaları sosyalist feminist edebiyat eleştirisiyle daha net görülür. Toplamların kadın emeğini ve yaratıcılığını kendi belirledikleri sınırlar içine hapsedmesi iki eserde de karşılaşılan bir durumdur. Ekonomik özgürlüğün söz konusu olmaması, bu sınırların güçlenmesini kolaylaştırır. Ayrıca kadına yönelik sömürü anlayışı, emek ve katma değer ekseninin dışına taşarak duygusal boyuta da ulaşır. Evlilik kadınlar için hisleriyle veya mantıklarıyla yapacakları bir tercih değildir, adeta bir sürgün ya da görev yeri haline getirilir. Bu sürgüne karar veren de, görev yerini belirleyen de aileler aracılığıyla da olsa aslında toplumun ta kendisidir. Eserlerde tasvir edilen toplumların ikisi de devrim sancıları içindedir. Mücadele ve geçiş sancılarının getirdiği çelişkiler ve çatışmalar iki eserin de arka planını oluşturur, özellikle de anne figürlerinde kendine yer bulur. Teslim olma ve özgürlük mücadelesi verme arasında sıkışıp kalan ana karakterlerin ikilemleri ise eserlerin ana metnini meydana getirir.

Söz konusu eserler benzerlikleri ve farklılıklarıyla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Toplum, anne, kadının kendini savunma mekanizması, aşk ve evlilik gibi konularda

yapılan karşılaştırmalarla çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Sonuç olarak, şimdiki farklı açılardan ayrı ayrı irdelenen bu eserler, ileride başka çalışmalara da ışık tutacak şekilde bir araya getirilmiş ve kadınların evlilik gibi bireysel bir karar üzerinden direkt ya da dolaylı şekilde baskı altına alınmaları yönüyle incelenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>
- Atasü, A. (2009). *Bilinçle beden arasındaki uzaklık* (1.bs.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Başak, S. (2009). Cam tavanlar. *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, XI(2), 119-132. Erişim adresi: <http://www.koksav.org.tr>.
- Bekiroğlu, N. (2015). *Mücellâ* (1.bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Chodorow, N. (1974). Family structure and feminine personality. In M. Zimbaldist Rosaldo & L. Lamphere (Eds.), *Woman, culture & society* (pp. 43-66). Standford, California: Standford University Press.
- Çakır, S. (2009). Osmanlı'da kadınların mekânı, sınırlar ve ihlaller. A. Alkan (Ed.), *Cins Cins Mekân* kitabı içinde (ss. 76-101). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Esquivel, L. (2022). *Acı çikolata* (H. Mutlu, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Goldman, E. (2006). *Dans edemeyeceksem bu benim devrimim değildir* (N. Bayram, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 245-256. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.346526>.
- Jung, C. G. (2015). *Feminen* (T. Soylu, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Karacan, N. (2016). Toplumsal cinsiyet kavramı, yeniden inşası ve sanata yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(24), 1079-1093. DOI: 10.7816/idil-05-24-02.
- Navaro, L. (2011). *Haset ve rekabet* (2.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Selimoğlu, E. & Gültekin, T. (2018). Laura Esquivel'in *Acı Çikolata* romanı üzerinden duygusal dünya ve yemek kültürü ilişkisi. *Antropoloji*, Sayı 36, 71-85. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.
- Şeker, A. (2019). Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında edebi metinlerde kadın gerçekliği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2), 347-359. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.

Uzunoğlu, M. (2019). Bir iletişim aracı olarak yemek: Acı Çikolata. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 225-228.

Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.

Vasudevan, S. (2015). Cooking as metaphor of the solitary voice of women with respect to Laura Esquivel's *Like Water for Chocolate*. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 4(7), 44-47. Erişim

adresini: <http://www.ijhssi.org>.